

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІ АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз адміністративно-правового статусу судді Антикорупційного суду України. Визначено що в сьогоднішніх вітчизняних реаліях на Антикорупційний суд покладається багато сподівань як на важливий інструмент боротьби з явищем, що гальмує загальний розвиток нашої держави.

Оскільки центральною фігурою судової системи є суддя, важливим є визначення його адміністративно-правового статусу як сукупності прав та обов'язків, унормованих у відповідних нормативно-правових актах. Специфіка завдань і повноважень антикорупційного суду дають підстави стверджувати, що й адміністративно-правовий статус судді Антикорупційного суду має певні особливості та відмінності від статусу суддів інших судів.

Встановлено, що на законодавчому рівні функціонально статус судді Вишого антикорупційного суду є тотожним статусу судді іншого суду України. Проте нами визначено низку обставин, які вирізняють такий статус в окрему категорію. Низка особливих вимог та обмежень до кандидата на посаду судді Антикорупційного суду відмінні від вимог до суддів інших судів.

З огляду на специфічність справ, що розглядаються суддями Антикорупційного суду, на законодавчому рівні особливо високо забезпечується безпека суддів. Одночасно діють більш строгі обмеження щодо суспільної активності суддів антикорупційного суду.

Загалом особливостями адміністративно-правового статусу суддів Антикорупційного суду є: предметна підсудність справ, обмеження щодо суспільної активності, забезпечення високого рівня особистої безпеки суддів. Проте проведений аналіз дозволяє стверджувати, що адміністративно-правовий статус суддів Антикорупційного суду України має більше спільних положень зі статусом суддів в Україні, ніж відмінностей, що свідчить про органічне впровадження Антикорупційного суду України в загальну судову систему нашої держави.

Ключові слова: суд, судова система, статус, адміністративно-правовий статус, Антикорупційний суд, суддя, спеціалізований суд, корупція, повноваження, вимоги.

The administrative and legal status of the judge of the Anti-Corruption Court of Ukraine is analyzed. It is determined that in today's domestic realities, the Anticorruption Court has many hopes, as an important instrument for combating with the phenomenon that impedes the overall development of our country.

As the central figure of the judicial system is the judge, it is important to define its administrative and legal status as a set of rights and duties of a judge, which are regulated in the relevant legal acts. The specificity of the tasks and powers of the anti-corruption court gives the grounds to state that the administrative and legal status of the judge of the Anti-corruption Court ascertain peculiarities and differences from the status of judges of other judges.

It is established that at the legislative level the status of a judge of the Supreme Anticorruption Court is functionally identical to that of a judge of another court of Ukraine. However, we have identified a number of circumstances that differentiate the status of a judge of the High Anticorruption Court into a separate category. There is a number of specific requirements and restrictions on the candidate for the post of the

judge of the Anti-Corruption Court, which are different from the requirements for judges of other courts.

In view of the specific nature of the cases considered by the judges of the Anti-Corruption Court at the legislative level, the security of judges is given particularly high. At the same time, there are stricter restrictions on the social activity of the Anti-Corruption court judges.

In general, the peculiarities of the administrative and legal status of the judges of the Anti-Corruption Court are the following: substantive jurisdiction of cases, restrictions on public activity, ensuring a high level of personal security of the judges.

However, the analysis suggests that the administrative and legal status of the judges of the Anti-Corruption Court of Ukraine has more in common with the status of judges in Ukraine than differences, which testifies to the organic implementation of the Anti-Corruption Court of Ukraine in the general judicial system of our state.

Key words: court, judicial system, status, administrative-legal status, Anti-Corruption Court, judge, specialized court, corruption, powers, requirements.

Вступ. Окремий антикорупційний суд є показником уваги держави до проблем корупції, її значної суспільної небезпеки та характеризує ту увагу, яка приділяється специфіці боротьби з корупцією в Україні. Створення Вищого антикорупційного суду поставило перед юристами – практиками та теоретиками – низку питань щодо унікальності цього органу в судовій системі України та специфіки його діяльності.

Постановка завдання. У зв'язку з появою нового судового органу, наділеного специфічними завданнями, виникає необхідність у визначенні особливих і загальних рис адміністративно-правового статусу судді Антикоруційного суду України.

Результати дослідження. Поняття правового статусу в сучасній науковій літературі неодноразово привертало увагу науковців, що сформувало низку підходів до його розуміння. Так, О.Ф. Скакун зазначає, що «до 60-х рр. XX ст. у вітчизняній юридичній науці правовий статус ототожнювався з правосдатністю. Мотивувалося це тим, що правовий статус і правосдатність виникають і припиняються у суб'єкта одночасно, що вони є однаковою мірою невідчужуваними» [1, с. 386]. Однак подальша наукова розробка цього питання сучасними вченими призвела до розвитку цього поняття, виокремлення його в особливу правову категорію. Так, М.І. Матузов зазначає, що «правовий статус визначається в сучасній юридичній науці як юридично закріплене положення особистості в суспільстві» [2, с. 264].

М.В. Вітрук обґрунтовує думку, що «правовий статус пов'язаний насамперед із поняттям активності особистості. Суть останньої категорії в тому, що людина активна, діяльна і реалізує себе через суспільний рух» [3, с. 7].

В.В. Макарчук зазначає такі обставини правового статусу: по-перше, категорія «правовий статус» нерозривно пов'язана з доктриною природного права; по-друге, постійно розвиваються уявлення наукової спільноти про зміст основних прав і свобод особи; по-третє, права і свободи особи вийшли за межі внутрішньої компетенції держави, стали предметом міжнародного захисту [4, с. 19].

Жоден інший вид злочину не набув такої окремоті, яка б призвела до створення спеціалізованої судової установи, яка розглядає кримінальні провадження, що перебувають, крім того, й у підслідності спеціалізованого органу досудового розслідування – Національного антикорупційного бюро [5]. Такі особливості Вищого антикорупційного суду України поставили питання щодо його місця в системі судових органів, яке потребує детального аналізу.

На виконання Конституції України Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у ст. 3 передбачає, що «Суди України утворюють єдину систему. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається».

З урахуванням принципу єдності судової системи у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ. Вищими спеціалізованими судами є: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд.

Спеціалізований нормативно-правовий акт – Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» на виконання Конституції та Закону «Про судоустрій і статус суддів» – передбачає, що «вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України» [6; 7].

Згідно зі ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді». Таким чином, можна дійти висновку, що законодавчо статус судді Вищого антикорупційного суду є тотожним статусу судді будь-якого іншого суду, однак є низка обставин, які дозволяють виокремити статус судді Вищого антикорупційного суду в окрему категорію. Виокремлення такого статусу слід здійснювати у площині специфічних вимог до такої особи, які не тотожні вимогам до інших суддів.

Особливості вимог до судді Вищого антикорупційного суду законодавцем виділено у ст. 7 Закону «Про Вищий антикорупційний суд України». Ч. 1 передбачає, що «Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає визначеним Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимогам до кандидатів на посаду судді, а також додатковим спеціальним вимогам, встановленим цією статтею» [8]. До таких вимог належить відповідність особи таким критеріям:

- 1) стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;
- 2) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;
- 3) досвід професійної діяльності адвоката, у т. ч. щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;
- 4) сукупний стаж (досвід) зазначеної у п. 1–3 роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років.

Не може бути призначена суддею Вищого антикорупційного суду особа:

- 1) яка упродовж десяти років, що передують призначенню: працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державному бюро розслідувань, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, Службі безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

обіймала політичні посади, мала представницький мандат;

- 2) яка упродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах із політичною партією;
- 3) відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- 4) яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

5) яка була членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

6) яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»;

7) яка відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, які були реабілітовані), незалежно від зняття чи погашення такої судимості, або яка мала судимість за вчинення будь-якого умисного злочину, незалежно від зняття чи погашення такої судимості.

Згідно зі ст. 69 Закону «Про судоустрій і статус суддів», яка визначає загальні вимоги до кандидата на посаду судді, на таку посаду може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним і володіє державною мовою [8].

Порівняльний аналіз норм чинного законодавства, що встановлюють вимоги до кандидата на посаду судді, дозволяють зробити висновок про низку специфічних вимог і обмежень до

кандидата на посаду судді антикорупційного суду, які за своїм характером є значно ширшими за аналогічні вимоги й обмеження щодо інших суддів. Це відображає підвищену увагу до діяльності антикорупційного суду, до осіб, які уповноважені здійснювати правосуддя в такому суді, й однозначно виокремлює їх особливий статус у єдиній системі судоустрою України.

Юридична закріпленість положення особи у суспільстві зумовлена набуттям особою спеціального статусу – суддя. Такий статус є загальним, що відповідає положенням ч. 2 ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з яким судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Він визначає окремі права й обов'язки особи, що його набула – підкорення специфічним вимогам Закону, правилам суддівської етики, обмеження на зайняття посад і сумісництва, обмеження на висловлення власної думки у випадках, передбачених законодавством, тощо. Подібні вимоги повної мірою стосуються суддів усіх судів відповідно до зазначеного вище припису законодавства, а відтак не можуть слугувати характерною ознакою адміністративно-правового статусу судді Антикорупційного суду.

У сфері приватного життя правовий статус суддів усіх судів також зазнає специфічних обмежень. Це пов'язано з вимогами законодавства щодо запобігання корупції та відображається у поданні декларації доброчесності судді та декларації родинних зв'язків судді, виконанні вимог і дотримання обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; підтвердження законності джерела походження майна у зв'язку із проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді. Однак ці вимоги встановлені Законом «Про судоустрій і статус суддів», а відтак є єдиними для усіх суддів України.

Щодо особистої безпеки особи як елемента правового статусу, то суддя Вищого Антикорупційного суду України наділений розширеними гарантіями його безпеки. Так, суддям Вищого антикорупційного суду у зв'язку зі здійсненням правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів надаються, поряд із визначеними Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» гарантіями, додаткові гарантії забезпечення їх особистої безпеки й особистої безпеки членів їхніх сімей і збереження їхнього майна. Судді Вищого антикорупційного суду, а у разі потреби за його заявою – також членам його сім'ї, надається цілодобова охорона. За заявою судді Вищого антикорупційного суду здійснюється цілодобова охорона особистого або службового житла судді, яке оснащується охороною сигналізацією та кнопками тривоги сигналізації. Таку охорону забезпечує Служба судової охорони. У разі загрози життю чи здоров'ю судді Вищого антикорупційного суду, членів його сім'ї за заявою судді Служба судової охорони забезпечує тимчасове розміщення таких осіб у місцях, що гарантують їхню безпеку. Службові приміщення Вищого антикорупційного суду оснащуються сучасними засобами безпеки, що гарантують особисту безпеку суддів, збереження документації Вищого антикорупційного суду, недопущення незаконного проникнення до приміщень цього суду. Такі особливості адміністративно-правового статусу судді Вищого Антикорупційного суду дозволяють однозначно виокремити його правовий статус з-поміж адміністративно-правового статусу судді.

Щодо активності людини у суспільстві, то така активність судді є специфічною. Під активністю, на нашу думку, доцільно розуміти як суспільно-корисну діяльність особи, котра виникає в силу основного роду занять, так і таку діяльність, що з родом занять особи не пов'язана. Суспільно-корисна діяльність судді за родом занять зумовлена специфічним колом прав і обов'язків судді, передбачених Законом, а саме здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд і повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; гарантування захисту прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом; створення таких умов, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом, підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та неупідкупності суддів тощо. Як вбачається з положень чинного законодавства, така активність у суспільстві є обов'язком кожного судді незалежно від займаної посади. Однак специфічною ознакою адміністративно-правового статусу судді Вищого Антикорупційного суду України є окрема категорія справ, віднесена до його підсудності. Згідно з вимогами чинного законодавства судді Вищого Антикорупційного суду здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій

у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках і порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях. Предметна підсудність судді Вищого Антикорупційного суду України однозначно виділяє його серед інших суддів і може вважатися характерною ознакою його адміністративно-правового статусу.

Щодо активності, яка не пов'язана із суддівською професією, то вона законодавчо обмежена на користь виконання професійної активності, що відображено у нормах чинного законодавства. Так, перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом.

Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) й органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації. Таке законодавче обмеження прав судді у сукупності розкриває його правовий статус і є його характерною ознакою.

Висновки. На основі поведеного аналізу можемо виділити ключові, характерні ознаки адміністративно-правового статусу судді Антикорупційного суду, які виділяють його правовий статус. Це предметна підсудність справ, які віднесені до його підсудності, що належать до такого елементу правового статусу, як активність у суспільстві, й особиста безпека судді, яка має більший рівень за безпеку судді будь-якого іншого суду і також характеризує суддю Вищого антикорупційного суду України. Таку деталізацію адміністративно-правового статусу судді антикорупційного суду не можна вважати порушенням принципу єдності статусу суддів в Україні. Аналіз цього статусу, наведений вище, виявив значну кількість спільних елементів, а розбіжності, встановлені за двома критеріями, є наслідком спеціалізації цієї судової установи, логічним продовженням окремоті корупційних діянь від усіх інших злочинів. Як створення Вищого антикорупційного суду мало наслідком його органічну імплементацію в існуючу судову систему України і не порушувало її цілісності, так і характерні особливості адміністративно-правового статусу судді Вищого антикорупційного суду України є логічним продовженням спеціалізації цього суду в існуючій судовій системі України.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 664 с.
2. Теория государства и права : Курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. Москва: Юрист, 2003. 776 с.
3. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР. Москва: *Юридическая литература*, 1985. 176 с.
4. Макарчук В.В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право. ua*. 2015. № 3. С. 18–23.
5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
6. Про Вищий антикорупційний суд Закон України від 07.06.2018 № № 2447-VIII. *База даних законодавство України* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2447-19>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *База даних законодавство України* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1402-19/ed20171129>.